

Et konsolidert – og ikke nytt – Hamsunbilde

Ingar Sletten Kolloen: *Hamsun. Svermeren*
Gyldendal 2003, 495 s.

I

En ny dikterbiografi må enten presentere nytt, relevant stoff om forfatterens liv, gi nye perspektiver på forfatterskapet og forholdet liv-diktning eller sette forfatterskapet inn i en annen kontekst (kulturell, litteraturhistorisk, politisk osv.) enn tidligere. I alle tilfeller må målet være at leseren sitter igjen med en annen forståelse av forfatteren/forfatterskapet enn det man hadde fra før, enn det som har vært gjengs oppfatning. Det er vanskelig å se at Ingar Sletten Kolloen innfrir noen av disse forventningene med sin biografi om Knut Hamsun: *Hamsun. Svermeren*.

I et etterord skriver Kolloen at han "i liten grad [har] gått inn i de litterære verkene" (s.451). Begrunnelsen for det er at stadig nye generasjoner litteraturforskere leverer habile analyser av Hamsuns forfatterskap. Ved at Kolloen her legger bånd på seg, får imidlertid leseren ingen fornemmelse av hvordan Kolloen egentlig stiller seg til Hamsuns diktning. Hver boks tilblivelse gjennomgås samvittighetsfullt, men nye karakteristikker eller nye vurderinger kommer Kolloen ikke med. Hver bok blir dermed på en måte like god. Og alle sjangrene blir like – dikt, drama, noveller, romaner, reiseskildringer – alt blir bare en ny Hamsun-bok. Noe revidert bilde av forfatterskapet får vi ikke.

Det stimulerende ved Robert Fergusons biografi *Gåten Knut Hamsun* fra 1987 var at Ferguson gjorde en rekke nylesninger og nyvurderinger av flere av Hamsuns bøker. På den måten ga han oss et nytt Hamsun-bilde, en ny Hamsun-kanon, dvs. en rekke prioriteringer innen forfatterskapet som da ansportet til debatt og ettertanke. Ingar Sletten Kolloen utfordrer aldri leseren på den måten. Man tenker aldri, mens man leser biografien, at den og den Hamsun-boka må man kanskje lese om igjen, eller motsatt, at visse sider ved Hamsuns forfatterskap kanskje har vært overvurdert.

I noen tilfeller kan man stille spørsmål om Kolloen virkelig har lest bøkene han skriver om. Om romanen *Den siste glæde*, fra 1910,

skriver Kolloen at Hamsun "har gitt bokens jeg-person sitt døpenavn" (s.313) – altså Knut Pedersen. Men det er bare i de to første vandrerbøkene, *Under høststjernen* og *En vandrer spiller med sordin*, at vandreren fremstår med dette navnet. I den siste boka navngis ikke hovedpersonen. Og det er et skille mellom de to første bøkene og den siste som går ut over dette: *Den siste glæde* er lagt til et annet område av landet enn de to første bøkene, og ingen av de samme personene dukker opp her. Så Kolloens omtale av Knut Pedersen-bøkene blir i beste fall lite nyansert. Han har heller ikke blikk for forskjellen mellom den første og den andre boka i "trilogien" når han sier at hovedpersonen gjennomgående er "en iakttaker, en kikker til kjønsspillet" (s.314), for i *Under høststjernen* har hovedpersonen en rekke erotiske erobringer, her fremstår han i høyeste grad som en aktør. Det er først i den andre boka han reduserer seg til en iakttager. Omtalen av Dagny i *Mysterier* er også høyst diskutabel. Når Kolloen omtaler henne som "en kokotte, like billig som en tøs når det kommer til stykket" (s.185), er han i hvert fall i utakt med store deler av forskningslitteraturen på romanen.

En ting er at leseren ikke blir kjent med biografen når bare allmenne utsagn om forfatterskapet gis, en annen ting er at vi heller ikke kommer under huden på Hamsun, det vil si Hamsun som forfatter. Det interessante med en litterær biografi er nettopp forholdet mellom liv og diktning, hvordan det dikteriske er en selvfølgelig, en bearbeiding eller en iscenesettelse. Når litteraturen holdes utenfor, blir vi stående på merkelig avstand fra forfatteren.

II

Det er særlig når det gjelder Hamsuns ungdom, man føler savnet etter en drøfting av forfatterens kunstneriske praksis og utvikling. For "gåten" Knut Hamsun dreier seg ikke bare om hvordan han kunne ende opp som nazi-sympatisør, men vel så mye om hvordan han, fra ei lita bygd i Nord-Norge og uten særlig skolegang, kunne ende opp som en internasjonal forfatter, hvordan de hjelpeløse romanene i Bjørnson-stil *Den Gaadefulde* og *Bjørger*, eller det senromantiske pastisdiktet *Et Gjensyn* og andre like dårlige dikt, kunne føre fram til mesterverket *Sult*, i 1890. Hamsuns læreår er ikke bare alt han opplever og gjør, men også alt han skriver.

Nå kunne man tenke seg at biografien kunne bøte på den manglende litterære analysen med en ny litterær kontekstualisering, at Hamsun ble plassert i en annen nasjonal eller internasjonal sammenheng enn tidligere. Men det er heller ikke tilfelle – og ville jo også forutsette en viss inngåen i forfatterskapet. Til spørsmålet om Hamsun er modernist eller realist, som har dukket opp i senere Hamsun-forskning, har f.eks. Kolloen ingen kommentarer. Eller, for å ta en annen debatt, spørsmålet om *Sult* er psykologisk-naturalistisk, og i forlengelsen av 1880-tallslitteraturen, eller om det er et ekspresjonistisk verk i tråd med den estetikken som begynte å prege malerkunsten mot slutten av nittende århundret. Men også i mer grunnleggende forstand: Hvor plasserer vi Hamsun i europeisk poetikk?

Hva da med nye faktaopplysninger om livet? Gyldendals markedsapparat har rumlet i flere år med varsler om alt som har blitt funnet og som skal tilfalle oss som lesere av biografien, blant annet flere tusen nyoppdagete brev. Men det er vanskelig å oppdage noe nytt om Hamsuns liv i *Hamsun. Svermeren* utover små justeringer. Slike små justeringer kan også være viktige, men er ikke her mange eller viktige nok til at et nytt perspektiv på Hamsun kommer til syne. Fortsatt vet vi f.eks. lite om hans liv som skreppekar i 1876, at den mannen som utstyrte den unge Knut Pedersen med varer het Ole Tykket, og ikke Ole Trykket, som det står i tidligere Hamsun-litteratur, er knapt noen revolusjonerende korrigerende. Oppdagelsen av Hamsuns hemmelige sterilisering i 1921, et inngrep han trodde ville gi økt kreativitet og kraft, er imidlertid både interessant og relevant i forhold til Hamsuns syn på alderdommen, både slik det fremkommer i artiklene og er nedfelt i romanene.

Likevel, om aviser og media har hausset opp Hamsun-biografien på forhånd, og Kolloen selv har bidratt til det, fremstår biografien i den ferdige bokversjonen slett ikke som noen skrytepave eller en som slår på stortromma. Mer betenkelig er det at man må lete i noteapparatet for å finne ut hvor Kolloen har gjort egne undersøkelser eller bragt fram nye oppdagelser. For å ta et par eksempler: I note 135 (kap. II) og i note 291 (kap. III) skriver Kolloen at han har hatt egne samtaler med lokalhistorikerne Børge Strandskog og Jan Egil Hafstad på Hamarøy, for å skaffe til veie nytt materiale om Hamsuns år på Hamarøy, og i note 89 (del V) kan Kolloen fortelle at han er den første

til å åpne et brev til Hamsun fra datteren Victoria i 1922. Av og til er det plassert informasjon i notene som med fordel kunne ha stått i teksten: På side 92 får vi høre at Hamsun i 1886 sendte to noveller, "Mani" og "Vintervær", til *Nyt Tidsskrift*. Dette vil de som har lest Hamsuns noveller merke seg som nye titler, og tenke at Kolloen her faktisk har gjort nye funn. Slår man opp i notene, vil man oppdage at novellene likevel ikke ble trykt *Nyt Tidsskrift* og at de nå er tapt, en opplysning som gjerne kunne ha kommet i den løpende teksten.¹

Ved at Kolloen er såpass tilbakeholden som han er som biograf, og heller ikke går i dialog med tidligere Hamsun-biografier, er det vanskelig å se både hva som er nytt og hva som er hans kriterier for utvalg av momenter.

III

Førsteintrykket av Kolloens biografi om Knut Hamsun er at boka har et friskt kompositorisk grep. Boka er delt inn i fem kapitler med årstidsnavn, fra vinter og inn i ny vinter. Vanligvis snakker vi om de fire årstidene, men her får vi altså vinteren to ganger. Etter som man leser, oppleves imidlertid dette som et litt utvendig grep, for hvordan skal årstidssymbolikken egentlig forstås? Det første vinterkapitlet omhandler en vanskelig oppvekst på Hamarøy, med en syk mor og bortsetting til onkelen, mens Hamsun i det siste vinterkapitlet blir eier av godset Nørholm og innehaver av Nobelprisen i litteratur. Altså ikke en så hard vinter. Og er det våren eller høsten som er best, høsten er jo grødens tid, men samtidig er våren ofte forbundet med vekst?

Etter innholdsfortegnelsen slår man opp på en side med tittel "Desember 1924", der man kan lese at dette året skriver Mario Puccini en anerkjennende artikkel om Knut Hamsun i en italiensk avis, der han fremhever Hamsuns hellige budskap om å dyrke jorda, at Adolf Hitler samme år løslates som politisk fange i München og lokker sine tilhengere med russisk jord, og at Hamsun på Nørholm sprenger seg stadig lengre innover i utmarka for å rydde nytt land. Med denne collagen går Kolloen rett inn i et betent spørsmål om Hamsuns natursvermer: Er den egentlig fascistisk i sin karakter? Når man i biografien kommer fram til *Markens grøde*, berøres merkelig nok ikke

---

¹ Opplysningene om Hamsuns andre avreise til Amerika, i note 128 (del II) kunne også med fordel ha vært i selve teksten.

dette spørsmålet i det hele tatt. Heller ikke i forbindelse med *Pan* eller *Den sidste glæde*, romaner som begge er blitt beskyldt for å skjule reaksjonære holdninger i et lyrisk natursververi. "Desember 1924", som en enkeltstående side i kursiv før del I, er det man i reklamespråket kaller en "teaser", en appetittvekker, noe som skal vekke interesse eller nysgjerrighet – opprinnelig et amerikansk fenomen i markedsføringen, og noe den unge Hamsun selv neppe kunne gjort bedre. Kolloens "teaser" lover imidlertid en polemisk linje som ikke følges opp i biografien. Han forteller, men fortolker og problematiserer lite.

Ved å starte biografien i 1924 får vi videre inntrykk av at *Hamsun. Svermeren* ikke gjentar den vanlige kronologiske fortellingen fra vugge til grav, men gjør hopp ut fra tematiske og motiviske overveininger. Åpningen på del I peker i samme retning: "Da faren døde, reiste ikke Knut Hamsun hjem til moren. I stedet begynner han å skrive på et foredrag [...] der han rev i filler det fjerde bud om at du skal hedre din far og din mor" (s.15). Vi er nå i 1907, fortellingen har gått fra å antyde et forhold til fascismen til å antyde et traumatisk forhold til foreldrene. Men så, i neste avsnitt, er vi i 1859 og Hamsuns fødeår og fortellingen ruller heretter helt tradisjonelt kronologisk, så skrittvis at den av og til blir heller kjedelig å lese, i hvert fall fram til debuten med *Sult*.

For eksempel er årene i Amerika – Hamsuns to perioder i Midtvesten, fra 1882-84 og 1886-88 – forbausende lite levendegjort. Alle steder og byer blir litt like og landskapene kommer ikke til syne for oss som lesere. Med tanke på det budsjettet som har stått Kolloen til rådighet, kunne han kanskje ha tatt en tur i Hamsuns fotspor i Midtvesten og sett på disse stedene som ga så viktige inntrykk til den unge Hamsun, inntrykk som siden nedfeller seg i noveller og avisartikler og bøker. For eksempel er de områdene Edevart og Lovise Margrete reiser rundt i i *Landstrykerbøkene*, de samme som Hamsun selv kjente fra sin tid som løsarbeider og foredragsholder i USA: Wisconsin, Minnesota og Nord-Dakota.

Kolloen kunne f.eks. ha rapportert fra biblioteket i Chicago, som er det samme som da Hamsun var i byen som trikkekonduktør, han kunne ha gått inn på Union station i Chicago der Hamsun kjøpte togbillett for å dra vestover til broren i Wisconsin, en bygning som også i det store er uforandret. Eller besøkt Elroy, Hamsuns første

bosted i USA, i 1882-83, der han jobbet først som gårdsarbeider og siden som butikkassistent. (Kolloen omtaler Elroy på Hamsuns tid som en by (s.79), men stedet fikk først bystatus i 1885.) Hvordan ser det ut i Elroy, som Hamsun minnes i *På gjengrodde stier*, eller i Madelia, i Minnesota, der han jobbet på trelasthandel og opplevde ting som ga stoff til novellen "Rædsel", eller i Red River Valley, som slett ikke er noen dal, men en prærie, et landskap og et levesett Hamsun forteller om i *Æventyrland* – og hvordan er Nord-Dakota, som Hamsun skildrer i flere noveller. At Hamsun avslutter *På gjengrodde stier* med ti sider minnebrokker fra Elroy og Midtvesten og livet han levde der, skulle si sitt om viktigheten av disse erfaringene. Dette stoffet gjør Kolloen lite ut av. Når man f.eks. på side 82 i biografien kan lese: "Før jul 1883 var han tilbake i Midtvesten. Han dro til Red Wing, der han oppsøkte et kjært vennepar", lurert man på både hvor Red Wing ligger og hva slags sted det er, og gjerne hvordan Hamsun reiste dit.

En nyhet har imidlertid Kolloen å komme med: Under sitt første USA-opphold besøkte Hamsun Colorado og San Francisco (s.82). Dette har verken Lars Frode Larsen eller Harald Næss tidligere kunne funnet belegg for, det eneste som har latt seg verifisere er hans reiserute New York, Chicago, Midtvesten, så her må det ha dukket opp en ny kilde. Det får vi imidlertid ikke noe belegg for, og leser man passasjen en gang til, legger man merke til det modifierende "muligens" og skjønner at nyheten bare er en ren spekulasjon. Altså: Intet nytt fra Vesten.

IV

En av Lars Frode Larsens mest utfordrende hypoteser i biografien *Den unge Hamsun* (1998) var at Hamsuns livslange hat til onkel Hans på Hamarøy egentlig var uttrykk for en tapsopplevelse i forhold til sine egne foreldre. Hamsun omtaler aldri morens sinnslidelser, og innser, ifølge Larsen, ikke de faktiske forholdene rundt det årelange oppholdet hos onkelen, men projiserer aggresjonen et annet sted. Dette spekulative – i ordets beste betydning – poenget er hos Kolloen redusert til en heller sentimental fortelling om den syke moren. Når Hamsun drar hjemmefra i 1879, går det mer enn tyve år før han vender hjem igjen – det kan virke som det først er i reiseskildringen *I Æventyrland* (1903), på en reise gjennom Kaukasus til Det kaspiske hav, at minner fra barndommen dukker opp igjen, minner som

tydeligvis har vært fortrenget. Konfliktene og tapsopplevelsene er trolig en del av det Hamsun dikter på, men Kolloen gjør lite ut av dette.

I en artikkel i *Samtiden* (nr. 3 2003), "En personlighetsvurdering av Knut Hamsun", som kom ut etter biografien var lansert, har Kolloen og Sigmund Karterud derimot en interessant og spisset fortolkning av Hamsuns forhold til moren. Om Knut Hamsuns forhold til sin mor i hennes depressive perioder skriver Kolloen/Karterud: "Når han nærmet seg henne i slike perioder, ville han ikke finne seg selv reflektert i hennes blikk, og heller ikke den moren han hadde en indre forestilling om. Han møtte noe annet, noe dødt og dyrisk på en og samme tid, noe språkløst som det heller ikke kunne snakkes om i familien. Dette, formoder vi, var kjernen til hans `fremmede selv'". Om enn spekulativt er dette interessante momenter – det døde og dyriske, det språkløse, det splittede – som kunne ha vært brukt i biografien til å forstå sider ved Hamsuns liv og diktning. Men i *Hamsun. Svermeren* har fortelling erstattet analyse.

En kobling av det personlige og dikteriske reduseres i biografien flere ganger til en identifisering av romanpersoner med Hamsun selv. F.eks. er passasjer fra ungdomsverket *Bjørger* flettet inn i en skildring av Hamsuns tid som konfirmant i Lom i 1874, og også inn i beskrivelsen av Hamsuns tid hos handelsmann Walsøe på Tranøy. Oppsiktsvekkende nye selvbiografiske skisser, tenker man når man leser dette, før noteapparatet (for den som leser det) kan fortelle at det verken er nyoppdagelser eller Hamsuns egen stemme vi hører. Dette bryter med det man forventer av en dikterbiografi, nemlig at forholdet mellom liv og diktning kommenteres og fortolkes, ikke at diktningen innmonteres i biografien.

Det er et gjennomgående trekk at Kolloen tar lite stilling til det han legger fram. Hva med Hamsuns politisk/ideologiske utvikling, hva er f.eks. forholdet mellom Hamsuns sans for anarkismen og tro på eneren, hans støtte til radikale Venstre og hans anti-demokratiske og anti-feministiske utsagn, eller – i større skala – forholdet mellom det moderne og det anti-moderne, for å nevne noen paradokser hos Hamsun. Eller Hamsuns forhold til andre raser og folkeslag. Kolloen påpeker at Hamsun i 1891, som en av de ytterst få i norsk offentlighet, kritiserte amerikanernes dårlige behandling av indianerne (s.153). Det må jo utvilsomt oppfattes som en honnør til Hamsun, forfatteren som forkjemper for urinnvånerne. Men når dette ikke relateres til

Hamsuns negative skildring av samene, eller av de svarte i Amerika – eller, motsatt, når det ikke settes i forhold til Hamsuns positive skildring av asiaterne i *I Æventyrland*, eventuelt den negative beskrivelsen av en jøde i samme bok – blir det overlatt til leseren å danne seg et bilde av Hamsuns eventuelle rasetenkning.

V

Kolloen skriver en grei prosa, men med enkelte krøkkete eller villet gammeldagse konstruksjoner. "[Hamsuns] kraftige og langt fra usmukke røst" (s.62), å "pjoltre durabelig" eller "sjaske seg til" bærer man over med, verre er det med kraftuttrykk som ofte virker svulstige: Om Amerikabrevene fra Knuts bror Petter får vi høre at de ble "behandlet som gulltavler på Hamsund" (s.78), fra veiarbeidstiden på Gjøvik heter det at bestyreren, ved å bli kjent med Hamsun, har "funnet en uslepen diamant i veigrøften" (s.75), mens Hamsuns diktskriving sammenlignes med "å jage fram en forbudt orgasme" (s.89). Av og til plasseres bilde på bilde: "romanen legger ikke på seg [...] bølgen bærer ham ikke langt nok" (s.99), eller en blødme lanseres i et rimpar: "I det ene øyeblikket var han elegant, i det neste en elefant" (s.128). Patos-utbruddene er ikke særlig bedre, som når Kolloen omtaler Hamsun-mottagelsen i Tyskland som "Ørnen hadde begynt å bygge [...] et mektig rede" (s.151). Giljotin- og bøddel-, hogg- og banesår-metaforikken (s.136, s.165) virker også svulstig, for ikke å snakke om skildringen av scenen der Marie prøver å begrense drikkingen til ektemannen under Nobelprisfesten: "Han viftet henne vekk med sin ene veldige løvepote" (s.403). Språklig pynt av denne art er ikke det som burde gi autoritet til fortellerstemmen.

Enkelte ganger er pronomen-henvisningen feil. "31 år gammel var [Ingeborg] nå i ferd med å bli skilt fra brukseier Odilon Hanneborg. Da Mjøen inviterte ham til Gjøvik Gård [...]", skriver Kolloen (s.199) og mener Hamsun, mens det grammatisk skulle være Hanneborg det var snakk om. Lignende eksempler fins på side 67 og 272.

Av og til gjøres det noen sprang i handlingen som det kan være vanskelig å følge. På side 61 får vi høre at Hamsun i midten av august 1879 ankom Bergen og "innlosjerte seg hos Isak T. Flatebø og hustru Pernille på Lundaneset i Øystese, med utsikt mot Folgefonna" (s.61). Ankommer man Bergen, er det vel ikke vanlig å ta inn i Øystese i

Hardanger, flere mil og fjorder lenger sør, så her mangler det et ledd: Både Hamsuns avreise fra Bergen og hvorfor.

VI

Den tydelige stemmen Kolloen har hatt som Hamsun-biograf i media, er nesten fraværende i *Hamsun. Svermeren*. Kanskje har dette med tilblivelsen av biografien å gjøre, for Kolloen har som kjent hatt en stab med seg til å skaffe stoff til veie, en arbeidsgruppe bestående av psykiatrikeren Sigmund Karterud og hamsunforskerne Harald S. Næss og Lars Frode Larsen, der den sistnevnte har vært spesielt viktig i prosjektet. Kolloen blir da nedskriveren av et veldig materiale, der han velger å ta med det meste. Man skulle ønske han både hoppet over noe og hoppet litt fram og tilbake i tid for å få fram visse perspektiver bedre, biografens egne perspektiver. Det blir dessuten uklart for oss som lesere hva han velger å ta med og ikke – og ut fra hvilket grunnsyn. Dermed fremstår biografien paradoksalt nok som mer objektiv enn den er.

Til grunn for *Hamsun. Svermeren* ligger nærmere 20 000 opplysninger, avslører Kolloen i etterordet, noe som unektelig gjør at man blir imponert over hans arbeidskapasitet. Men når biografien ikke i særlig grad kommer ut med nye perspektiver, spør det likevel hvor interessant denne opplysningen er. Boka har 995 noter, men ville ikke en kommentert bibliografi ha vært nok, særlig siden *Hamsun. Svermeren* ikke utgir seg for å være en vitenskapelig biografi? Hamsun gjør selv narr av den vitenskapelige faktafetisjismen med skikkelsen Frank Oliver i romanen *Siste kapitel*, der det heter: "Å rektor Oliver var ingen almindelig filolog, han var specialist, han kunde sjeldenheter. [...] han kunde si til sig selv: Jeg var i tvil om jeg er lærd, men mine mange bøker tyder på at jeg er det. Se også min doctoravhandling, den har hele to sider kildeangivelser!"

Likevel, det ville være feil å kritisere en biografi for å være etterrettelig. Når det gjelder fakta rundt Hamsuns liv, fremstår *Hamsun. Svermeren* som en samlet og lett tilgjengelig fremstilling. Det skal rett og slett godt gjøres å finne feil her. Siden denne anmelderen er fra Kongsberg, må jeg likevel få komme med en ørliten korrigerings: Når Hamsun bor på Kongsberg i 1907-08 står han ikke på bybrua og ser på Labrufossen, som Kolloen skriver (s.262), for Labrufossen ligger ikke der, men flere kilometer sør for byen.

Nåvel, det blir nok ingen, selv på Kongsberg, særlig opphisset over. Det man faktisk skulle ønske var at Kolloen hadde tråkket på enkelte tær, hadde utfordret tidligere Hamsun-bilder. Kanskje er det den store faktamengden som gjør at biografen føler seg ufri til å fremsette dristigere hypoteser. Kolloen blir nærmest som en sekretær for sitt veldige noteapparat. Og *Hamsun. Svermeren* blir en konsolidering, og ikke et nytt Hamsunbilde.

Henning Howlid Wærp